

หัตถกรรม ตุ๊กตาชาววัง

ตุ๊กตาชาววังกำเนิดในช่วงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นการทำเป็นของเล่นเฉพาะในกลุ่มข้าหลวงชาววัง จนต่อมาคุณข้าหลวงบางคนก็ออกมาอาศัยกับครอบครัวนอกวังริเริ่มทำตุ๊กตาชาววังออกขาย จึงเริ่มเป็นที่รู้จักของประชาชน

ตุ๊กตาชาววัง มี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ที่นิยมกันมากคือขนาดเล็ก สูงประมาณ 2 เซนติเมตร ปั้นเป็นรูปผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก ในอิริยาบถต่างๆ เช่น กำลังนั่งและคลาน นั่งเอน นอนคว่ำ ตะแคง คูกเข่า ส่วนเด็กเล็กนั้นไว้ผมจุกและผมเปีย ตุ๊กตาบางชุดปั้นเป็นรูปผู้หญิงแต่งกายแบบชาวเหนือ อาจเป็นเพราะในช่วงเวลานั้น พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

วิธีการปั้นตุ๊กตานี้ ช่างจะต้องปั้นขา 2 ขาก่อน แล้วคลึงดินต่อขึ้นไปเป็นลำตัว จากนั้นคลึงดินต่อออกเป็นแขน 2 ข้าง ทั้งหมดนี้ปั้นจากดินเล็กๆ เพียงก้อนเดียว ส่วนหัวและใบหน้านั้นใช้กดจากแม่พิมพ์ แล้วนำมาเสียบต่อบนลำตัว เมื่อปั้นเสร็จแล้วนำไปผึ่งให้แห้ง ต้องระวังไม่ให้ถูกแดดจัดเพราะดินจะร้าว หลังจากนั้นนำไปเผาในเตาถ่านที่ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงเผาแล้วปล่อยให้ไฟมอดดับเอง เมื่อเตาเย็นจึงนำตุ๊กตาออกจากเตา ต่อไปจึงนำตุ๊กตานี้มาลงสี โดยใช้สีฝุ่นผัดหน้าที่เรียกว่า “ฝุ่นจีน” ละลายน้ำจันทน์ ทาทั่วตัวก่อน เมื่อแห้งดีแล้วจึงลงสีเขียนหน้า ทาปาก ลงสีเสื้อผ้าตามความนิยมของชาววังสมัยนั้น คือ ผู้หญิงต้องนุ่งหมี่ติดกันตามวัน ตุ๊กตาชาววังจะมีรูปร่างสะออดสะองคอระหง ทรงผมตัดหรือเกล้ามวย กิริยาท่าทางของฝ่ายหญิงดูอ่อนช้อย ฝ่ายชายดูสง่าและขึงขัง ส่วนเด็กนั้นมีท่วงท่าร่าเริงน่าเอ็นดู มีอากัปกิริยาเหมือนธรรมชาติมาก

ส่วนการปั้นตุ๊กตาชาววังที่ทำกันที่ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง ซึ่งรู้จักกันในชื่อ ตุ๊กตาชาววังบางเสด็จ มีที่มาจากครั้งเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับจากทรงเยี่ยมราษฎรที่ตำบลบางเสด็จในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2518 ทรงมีพระราชดำริให้มีโครงการช่วยเหลือราษฎรให้มีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มพูนรายได้ในการดำรงชีพ และมีพระราชปรารภว่า ตุ๊กตาชาววัง เป็นของเล่นของเจ้านาย มีความสวยงามน่ารักซึ่งในปัจจุบันหาได้ยากและใกล้ที่จะเสื่อมสูญ จึงสมควรให้มีการสืบทอดศิลปะนี้ต่อไป

โครงการปั้นตุ๊กตาชาววังที่พระราชทานแก่ชาวบ้านบางเสด็จ ทำให้ที่นี่กลายเป็นแหล่งผลิตตุ๊กตาชาววังที่ใหญ่ที่สุดและมีชื่อเสียงแพร่หลายขจรขจายไปไกลทั่วโลก ตุ๊กตาชาววังบางเสด็จจึงเป็นศิลปหัตถกรรมฝีมือชาวบ้านที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นผลิตภัณฑ์ที่งดงามแสดงถึงภูมิปัญญาไทย ที่ได้รับการสืบทอดกันมาแต่โบราณ นอกจากนั้นตุ๊กตาชาววังของหมู่บ้านบางเสด็จยังเป็นสื่อที่ช่วยเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยออกสู่สายตาชาวโลกอีกด้วย

*** สารานุกรมจากหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 13 เรื่องตุ๊กตาไทย
ณ ห้องสมุดบรรณศิลป์อาคาร ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)
โทร.1289 และ www.sacict.or.th ***